

The analysis of the Effects of Arabic vocabulary Interference on the Learning of Arabic Persian learners

Heba Eisa¹

MA Graduate in Teaching Persian Language to speakers of other languages Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

Leila Golpour²

Corresponding author, Assistant Professor of Teaching Persian Language to speakers of other languages Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

Farshid Torkashvand³

Associate Professor of Arabic language and literature, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

Abstract:

Word borrowing is a sign of dynamism in a language, there are no language in the word which hasn't borrowed from other languages. Arabic is not excluded either. Arabic words have undergone fundamental changes in the semantic field whilst entering the Persian language, in ways that either the original meaning of the word has been forgotten; or the original meaning of the word is preserved and its instance and meaning have been expanded, decreased, Changed, promoted or demoted. The presence of such evolved Arabic words in Persian has caused linguistic interferences in the process of learning Persian by Arabic speakers. The interference between and among native language and target language is one of the most prominent factors in the emergence of linguistic errors. examining how and the extent to which it affects the learning of Persian language among Arabic speakers can be utilized to improve the teaching and learning process, both for teachers and for Persian-language learners. The impact of semantic changes in Arabic words involved in Persian is important in several instances:

- Teaching Arabic to Persian speakers
- Teaching Persian language to southern Arabic-speaking children of the country
- The effect of semantic changes on translation from Persian to Arabic
- The effect of Interferences of evolved Arabic words on Persian language learning of Arabic speakers

The latter is the main topic of the present study, considering that no similar research has been done in this field in Persian language so far, and the study of the effects of the interference of Arabic words on learning Persian language is unprecedented, the need for research on this case becomes obvious. Therefore, in this study, our main goal is to investigate the effects of the interference of Arabic words on the process of learning Persian language by Arabic speakers ,and this study seeks to answer the question of “what effects do Arabic words in Persian language have on the process of learning

---

Received on: 02/03/2020

Accepted on: 19/05/2020

¹. Email: hybakhanm0@gmail.com

². Email: golpour@plc.ikiu.ac.ir

³. Email: torkashvand@hum.ikiu.ac.ir

DOI: 10.30479/jtpsol.2020.12825.1474

pp.71-89

Persian language of Arabic speakers?" Since examination of the extent to which the Arabic words which have entered the Persian language due to historical, proximity, immigration, or other reasons, reveal to what extent Arabic speakers misunderstand the exact meaning of the word. Also in education, being aware of these evolved Arabic words will aid educators. The statistical sample of the present study was 80 Arabic speakers from Persian Language learning centre of Imam Khomeini International University in the academic year of 1397-1397, of which 40 were in general basics level and 40 others at the supplementary level. The 47 evolved Arabic words were given to both groups through a multi-choice test, and using the chi-square test, the number of errors in each of these 47 words was compared in both general and advanced groups. The results of studies of this category of evolved words showed that Arabic words that have entered the field of Persian words have a negative effect on learning Persian, and the rate of errors has been determined to be 49% and 34% in general Persian language learners and Advanced level respectively. These results indicate that the semantic evolution of the imported Arabic words, even with the development of language skill and learning, is still one of the most important origins of errors in Persian language comprehension among Arabic speakers, and the use of the original meaning without understanding its semantic development is one of the most prominent causes of the error. According to the statistical results of the research, the interference of the original meaning of Arabic words with its evolved meaning in Persian on learning a foreign or second language (Persian language), for various reasons such as expanding the semantic domain of the words involved, semantic limitation of words Semantic alteration of the words involved, semantic enhancement and degradation, makes the occurrence of linguistic errors more distinguished, and is one of the effective factors in the occurrence of a significant share of Persian linguistic errors among Arabic speaker learners; Therefore, given that language teaching and learning is based on the three basic principle of the teacher, language learner and textbooks, We need comprehensive participation and adjustment, so it is recommended that teachers who teach Persian to Arabic speakers Note the following:

1. In the field of lexicography, it is recommended that the words originally entered from Arabic into Persian be specified for the language learners, and that the learners be asked to express these words in simple sentences.
2. On the subject of comparison of the words of two languages and meaning alteration, the language instructor should choose similar items from the first and second languages, and this requires that the Persian language instructor increase his knowledge in the field of Arabic and Persian words. To be able to show the differences and semantic similarities of the words between Arabic and Persian.
3. The choice of Instruction methods should be based on the problems of learners and seek to solve them. The task-oriented method is a good option for vocabulary training.
4. Using the example design method from each learner, the instructor in each class can introduce the semantically transformed words and ask the learner to give an example.
5. In regards to the content of textbooks, it is recommended that special books for Arabic speakers learning Persian language be written in the field of Persian language instruction, since in preparing special educational textbooks for Arabic speakers, focal point can be common words among two languages, resulting in reduced vocabulary errors.

Keywords:"Arabic language "Persian language"" interference language " " semantic evolution" " vocabulary error"

بررسی تأثیرات تداخل واژه‌های عربی بر یادگیری فارسی آموزان عربی‌زبان (پژوهشی)

هبه عیسی^۱

دانش‌آموخته‌ی عرب زبان کارشناسی ارشد آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

لیلا گل‌پور^۲

نویسنده‌ی مسئول، استادیار گروه آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

فرشید ترکاشوند^۳

دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

چکیده

وام‌گیری واژگانی، نشانه‌ی پویایی یک زبان است و هیچ زبانی در دنیا نیست که از دیگر زبان‌ها وام نگرفته باشد. زبان عربی نیز از این قاعده استثناء نیست. واژه‌های عربی در مسیر ورود به زبان فارسی دستخوش تحولات اساسی در حوزه‌ی معنایی شده‌اند. بدین صورت که یا معنای اصلی واژه فراموش شده و یا مفهوم اولیه‌ی واژه حفظ می‌شود و مصداق و مفهوم آن رو به گسترش، کاهش، تغییر، ارتقا یا تنزل معنایی می‌رود. وجود چنین واژه‌های تحول‌یافته‌ی عربی در زبان فارسی در امر یادگیری زبان فارسی توسط عربی‌زبان‌ها، باعث بروز تداخل زبانی می‌شود که این تداخل زبان مادری با زبان مقصد از برجسته‌ترین عوامل پیدایش خطاهای زبانی است. در پژوهش حاضر، تأثیر واژه‌های تحول‌یافته‌ی عربی در فهم و درک فارسی‌آموزان عربی‌زبان مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. نمونه‌ی آماری پژوهش حاضر ۸۰ نفر از فارسی‌آموزان عربی‌زبان مرکز آموزش زبان فارسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۷ است که ۴۰ نفر از این فارسی‌آموزان در سطح عمومی و ۴۰ نفر دیگر در سطح تکمیلی این مرکز مشغول یادگیری زبان فارسی هستند. ۴۷ واژه‌ی تحول‌یافته‌ی عربی از طریق آزمون چندگزینه‌ای در اختیار هر دو گروه قرار داده شد و با استفاده از آزمون خی دو، تعداد خطاهای هر یک از این ۴۷ واژه در دو گروه عمومی و تکمیلی مورد مقایسه قرار گرفت. نتایج بررسی‌های این دسته از واژه‌های تحول‌یافته، نشان داد که واژه‌های عربی که وارد حوزه‌ی واژگان زبان فارسی شده‌اند، تأثیر منفی بر یادگیری زبان فارسی داشته است. میزان خطاهای فارسی‌آموزان در سطح عمومی ۴۹ درصد و در فارسی‌آموزان سطح پیشرفته ۳۴ درصد مشخص شده است. این نتایج بیانگر آن است که تحول معنایی واژه‌های دخیل عربی حتی با پیشرفت سطح زبان‌آموزی، همچنان یکی از مهم‌ترین خاستگاه‌های خطاهای درک مطلب فارسی‌آموزان عربی‌زبان است و استفاده از معنای اصلی بدون درک تحول معنایی آن، از مؤثرترین عوامل بروز خطاست.

کلیدواژه‌ها: زبان عربی، زبان فارسی، تداخل زبانی، واژگان دخیل، تحول معنایی واژگان، خطای واژگانی

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۹/۰۲/۳۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۱۲/۱۲

۱. رایانامه: hybakhanm0@gmail.com

۲. رایانامه: golpour@plc.ikiu.ac.ir

۳. رایانامه: torkashvand@hum.ikiu.ac.ir

شناسه دیجیتال (DOI): 10.30479/jtpsol.2020.12825.1474

صص: ۸۹-۷۱

۱. مقدمه

ارتباط بین ملت‌های مختلف که در طول قرون و هزاره‌های گذشته شکل گرفته، موجب تبادلات فرهنگی و تمدن در میان ملت‌ها گردیده است. زبان عربی و فارسی با وجود آن‌که از دو ریشه‌ی متفاوت نشأت گرفته‌اند، در طول دوران‌های تاریخی به علت ارتباط مستمر دو قوم ایرانی و عرب، تعامل بسیاری با یکدیگر داشته‌اند. چنین روابط تاریخی در میان سرزمین ایران از یک سو و کشورهای عربی از سوی دیگر موجب ورود کلمات عربی به زبان فارسی شده است که تا دوران معاصر نیز مورد استفاده قرار گرفته است. تأثیر زبان عربی بر فارسی از مسیر سیاست، تجارت و فرهنگ شروع شده و به خلق آثار معتبری مانند دایره‌المعارف واژگانی رسیده است که در آفرینش آثار ممتاز فارسی سهیم بوده است. از جمله نکات مهم در سیر تحول واژه‌های عربی در فارسی، وام‌گیری واژه‌های عربی یا همان «تصرف معنایی» است، بدین صورت که فارسی‌زبانان گاه کلمه‌ی عربی را در معنایی غیر از آنچه که در زبان مبدأ رایج است، به کار می‌برند.

دامنه‌ی تغییر واژه‌های عربی که در زبان فارسی تحول پیدا کرده، چنان زیاد است که به راحتی در نوشته‌های عرب‌زبانان آشکار خواهد شد. بدون تردید، واژه‌ها و کلمات، پایه‌ی محکم هر زبانی محسوب می‌شود و درک واقعی زبان، بدون فهم و درک واژه‌ها هرگز امکان‌پذیر نخواهد بود. برای همه‌ی ما روشن است که زبان عربی یکی از زبان‌های رسمی دنیا و به دلیل همبستگی تاریخی و دینی، با زبان شیرین فارسی آمیخته شده و بر غنای آن افزوده است. امروزه با افزایش علاقه‌ی یادگیری زبان فارسی بین جوامع عربی‌زبان، بررسی و تحقیق در مورد فرایندهای حاکم بر چگونگی یادگیری و آموزش زبان فارسی می‌تواند حائز اهمیت باشد. واژه‌های عربی که در فارسی معنای یکسان دارند، برای زبان‌آموزان چه در فهم و درک مطلب، چه در صحبت کردن، چه در نوشتن انشا، چه در نوشتن متن‌های درسی، کمک‌کننده است. یکی دیگر از جنبه‌های مثبت آن می‌تواند تثبیت معنای اصلی واژه در زبان عربی در نحوه‌ی یادگیری زبان فارسی باشد؛ اما برخی واژه‌ها که کاربرد متفاوت یافته‌اند یا با اندکی تغییر معنایی استفاده می‌شوند، به همان اندازه می‌توانند برای زبان‌آموزان مسئله‌ساز شوند. از این رو، تداخل واژه‌های عربی در زبان فارسی به عنوان یک مسأله و از جنبه‌های مختلف قابل بررسی است؛ زیرا بررسی چگونگی و میزان تأثیر آن در یادگیری زبان فارسی بین عرب‌زبانان می‌تواند در بهبود فرایند آموزش و یادگیری، هم برای مدرسان و هم برای فارسی‌آموزان راهگشا باشد. با توجه به این‌که تاکنون پژوهش‌های مشابهی در این حوزه در زبان فارسی انجام نشده و بررسی تأثیرات تداخل واژه‌های عربی بر یادگیری زبان فارسی عرب‌زبانان بی‌سابقه است، ضرورت انجام این پژوهش آشکار می‌شود. بنابراین در این پژوهش هدف اصلی ما بررسی تأثیرات تداخل واژه‌های عربی بر یادگیری زبان فارسی در نزد عرب‌زبانان است و این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که واژه‌های عربی موجود در زبان فارسی بر روند یادگیری زبان فارسی عرب‌زبانان چه تأثیری دارند؟ زیرا بررسی میزان تأثیر و تأثر واژه‌های تحول‌یافته و تحول‌نیافته‌ی عربی که به دلایل تاریخی،

مجاورت یا مهاجرت و یا دلایل دیگر وارد زبان فارسی شده‌اند، نشان می‌دهد وضعیت درک و فهم معنای دقیق این واژه‌ها توسط عرب‌زبانان تا چه میزان با خطا مواجه می‌شود و در امر آموزش نیز، شناخت این واژه‌های تحول یافته، برای مدرسان کمک‌کننده خواهد بود.

۲. چارچوب نظری

تداخل زبان عربی با فارسی از ویژگی‌های برجسته‌ی ارتباط زبان فارسی با زبان عربی است. ورود اسلام به ایران، سطح ارتباط بین دو زبان فارسی و عربی را افزایش داده است. ارتباطی که منجر به تأثیرپذیری بین آن دو، به‌ویژه از جنبه‌ی واژگانی شده است؛ بدین معنا که واژه‌های دخیل یا وام‌واژه‌های بسیاری بین دو زبان مبادله شده که سهم واژه‌های قرصی زبان عربی به مراتب بیشتر و قابل توجه است. واژه‌ها بخش مهمی از زبان را تشکیل می‌دهند و هسته‌ی اصلی حامل معنا در زبان محسوب می‌شوند. بر این اساس، توجه به چگونگی کاربرد واژه‌ها در هر زبانی از اهمیت خاصی برخوردار است. تعداد زیادی از واژه‌های دخیل عربی در زبان فارسی بر مفهوم دیگری دلالت دارند. این مفاهیم در مراحل گوناگون حکومت‌ها تغییر یافته‌اند. پس از پایان حکومت صفویه در بافت‌های جدید و متناسب با فرهنگ ایرانی، این واژه‌ها معنای نوینی به خود گرفته‌اند که در عربی به آن معنا به کار نمی‌روند. تا جایی که هنگام ترجمه از فارسی به عربی این واژه‌ها را باید به واژه‌های عربی دیگری ترجمه کرد. بنابراین، وجود و حضور بخشی از واژه‌های عربی در فارسی، به دلایل مختلفی از جمله علل خارجی زبان، تحولات سیاسی و اجتماعی بوده است که با توجه به نیاز جامعه، معنای آن‌ها تحول یافته است. گاهی اوقات نیز این تحول، در داخل زبان رخ می‌داد؛ که بر اساس مجاورت دو معنی در ذهن یا بر اساس مشابهت دو معنا است.

در این پژوهش هدف اصلی ما بررسی تحولات معنایی نیست، بلکه هدف بررسی تداخل زبانی و تأثیر واژه‌های دخیل عربی بر میزان خطا در فارسی‌آموزی است. این واژه‌های دخیل را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: گروه اول واژه‌هایی هستند که هنگام تحول و تغییر به زبان فارسی، معنای آن کاملاً متفاوت شده است. مانند کلمه خسیس که در عربی به معنای فرومایه است و در فارسی به معنای بخیل و تنگ چشم به کار می‌رود؛ و گروه دوم واژه‌هایی هستند که هنگام انتقال به زبان فارسی با همان مفهوم انتقال یافته و دوباره در زبان فارسی رواج پیدا کرده‌اند. مانند کلمه‌ی صبر که در عربی به معنای شکیبا و در فارسی، همان معنا را دارد. امر طبیعی این است که این تأثیر و تأثر زبانی در همه‌ی زبان‌های دنیا پذیرفته شده است، چون هر اندازه زبان‌ها از همدیگر تأثیر بیشتری گرفته باشند، زنده‌تر و پویاتر می‌شوند و این نقص و کمبودی برای آن‌ها به شمار نمی‌رود. این دگرگونی طبیعی و اجتناب‌ناپذیر است و جای هیچ نگرانی و نگرانی نیست (Terrace, 2003, p.11).

۱.۲. دلایل تأثیر زبان عربی بر زبان فارسی

آمیختگی دو زبان از ویژگی‌های متمایز ارتباط زبان فارسی با زبان عربی است. ورود اسلام به ایران، نوع عمیقی از ارتباط را بین دو زبان فارسی و عربی ایجاد نموده است؛ ارتباطی که منجر به تأثیرگذاری بین آن دو، به ویژه از جنبه‌ی تحول معنایی واژه‌ها گردید؛ بدین معنا که وام‌واژه‌های بسیاری بین دو زبان مبادله شده که سهم واژه‌های عربی در فارسی به مراتب بیشتر و قابل توجه‌تر است. زبان عربی، زبان دین، فرهنگ و تمدن اسلامی است که در طول هزار و چهارصد سال به تدریج با زبان و ادبیات فارسی آمیخته شده است. این ارتباط و پیوند بین ایرانی‌ها و عرب‌ها در برخی دوره‌ها، به صورت متوالی و در برخی دوره‌ها، به صورت منقطع ادامه یافته است. به عبارت دیگر، گاه این ارتباط برای مدتی متوقف یا کم‌رنگ می‌شد، ولی به دلایل گوناگون مانند دلایل تاریخی (نزول قرآن، ظهور دین اسلام، نبردها و حمله‌های پی‌درپی عرب‌ها)، دلایل اجتماعی و مهاجرت، وام‌گیری دوباره شکل می‌گرفت (Sadeghi, 2012, p.61).

۲.۲. انواع تحولات معنایی واژه‌های عربی دخیل در زبان فارسی

دستورنویسان و علمای بلاغت، از روزگار ارسطو تلاش کرده‌اند تا دگرگونی‌های معنا را تا حدودی به نظم و قانون درآورند. اما تمام تلاش آن‌ها در قرن‌های طولانی، منحصر به تقسیم‌بندی انواع مجاز به دلایل شناختی یا سبک‌شناختی گشت (Mokhtar Omar, 2007, p.194). زبان‌شناسان معتقدند که نوآوری‌های معنایی شامل واژه‌های از پیش موجودی می‌شد که در معنایی تازه به کار می‌رفتند. معمولاً طبقه‌بندی‌های انواع تحول، قدمتی طولانی دارند که به سنت بلاغی بازمی‌گردد. تغییرات معنای صریح، شامل چهار تغییر کلاسیک و عمده می‌شود که عبارت‌اند از (۱) تخصیص معنایی؛ (۲) گسترش معنایی؛ (۳) مجاز؛ (۴) استعاره (Geertes, 2014, p.81).

وام‌واژه‌های عربی که در فارسی به همان معنای وضع شده‌ی عربی به کار می‌رود، فراوان است. این کلمات در عربی و فارسی به یک مصداق یا مدلول دلالت دارد که انتظار می‌رود به دلیل نداشتن آن مفهوم در زبان عربی، وارد زبان فارسی شده است. ولی در برخی موارد حتی وجود معادل فارسی، مانع ورود واژه‌های عربی نشده است. به‌عنوان مثال وجود کلمه‌ی «دل» مانع از قرض‌گیری واژه‌ی «قلب» نشده است. گاه کلمه‌ای از آغاز راه یافتن از زبان عربی به فارسی، تنها بخشی از حوزه‌ی معنایی زبان مبدأ را با خود به زبان مقصد آورده است. به عبارت دیگر واژه‌ای در عربی دارای دو یا چند معنای متفاوت است که تنها یکی از آن حوزه‌های معنایی به فارسی راه یافته است. واژه‌های دخیل عربی در زبان فارسی در اغلب موارد در همان مقوله‌ی دستوری به کار می‌رود. به بیان دیگر اگر واژه‌ای در زبان عربی در گروه اسم‌ها قرار می‌گیرد، بعد از ورود به زبان فارسی و تغییر معنایی همچنان مقوله‌ی دستوری آن ثابت می‌ماند، مگر در مواردی خاص که ممکن است مقوله‌ی دستوری

تغییر یابد. به‌عنوان مثال واژه‌ی «أخت» در زبان فارسی صفت و در گفتار به معنای دارای انس و الفت است، در حالی که در عربی اسم و به‌معنای خواهر است. در بسیاری از موارد، واژه‌های دخیل دچار تحولات و دگرگونی‌های معنایی کلی یا جزئی می‌شوند که در ادامه به توضیح آن پرداخته می‌شود.

۲.۲.۱. اختلاف معنایی (تغییر معنایی)

در اختلاف معنایی یا به‌عبارتی انحراف (تغییر) معنایی، وام‌واژه‌های عربی در معنایی کاملاً متفاوت به کار می‌روند. به عبارت دیگر این گروه از واژه‌ها که شاید بتوان گفت بخش اعظم وام‌واژه‌های عربی در فارسی را شامل می‌شود و از پربسامدترین واژه‌های دخیل عربی در فارسی به شمار می‌آید، کاربردشان در زبان فارسی به‌گونه‌ای دچار تغییر و تحول معنایی می‌شود که دلالت‌های معنایی آن در فارسی از معنای این کلمات در زبان عربی بسیار فاصله گرفته است (Ameri, 2016, p. 97).

جدول ۱. اختلاف معنایی وام‌واژه‌های عربی در فارسی

وام‌واژه	معنی اصلی (عربی)	معنی تحول‌یافته (فارسی)
ازدواج	دوگانگی - دوگانه شدن	نکاح و همسرگزینی
ادویه	داروها	چاشنی غذا
روضه	باغ و بوستان	مجلس عزا
رقابت	مراقب و ناظر	مسابقه
تسلیت	تفریح و سرگرمی	تسلی بخشیدن
رابطه	سازمان و نهاد	پیوند و ارتباط
جریمه	جرم و جنایت	تاوانی که متخلفان باید بپردازند.

۲.۲.۲. گسترش معنایی

گسترش معنایی به واژه‌هایی اطلاق می‌شود که با تحول معنایی، مفهومی وسیع‌تر از معنای اولیه کسب می‌کنند، لذا این حالت توسعه یا «گسترش معنایی» نامیده می‌شود و در نقطه‌ی مقابل «تخصیص معنایی» قرار می‌گیرد. در این دسته از واژه‌ها که تحول معنایی در آن‌ها از نوع گسترش است، تحول به‌گونه‌ای است که مصداق کلمه‌ی موردنظر عام‌تر است و می‌تواند در بافت‌های بیشتری به کار برود. واژه‌های توسعه‌یافته به لحاظ معنایی می‌توانند شامل یک گروه یا تعداد زیادی از مدلول خود در زبان مقصد شود. به‌عنوان مثال واژه‌ی «جامعه»، همان معنای «مجتمع» عربی را دارد که در معنای گروهی از انسان‌هاست که در سرزمینی زندگی می‌کنند و به‌طور نسبی از مشترکات فرهنگی، تشکل مدنی، سیاسی و اقتصادی برخوردارند. انوری از مصدق چنین نقل می‌کند: «مضرات

این امتیاز ... طوری در جامعه تأثیر نمود که زمینه برای ملی شدن صنعت نفت مهیا گردید» (Anvari, 2002, p.2071). در واقع کلمه‌ای که گسترش یافته، چیزی از معنای پیشین خود نکاسته، بلکه بر آن مفهومی جدیدتر افزوده است. علاوه بر مثالی که ذکر شد تعداد زیادی از واژه‌ها هستند که توسعه‌ی معنایی یافته‌اند. مراد از گسترش حوزه‌ی معنایی این است که تعداد مدلول‌هایی که یک واژه بر آن‌ها دلالت دارد افزایش یافته باشد؛ به سخن دیگر، یک واژه حوزه‌ی معنایی خود را گسترش می‌دهد و کاربرد یک واژه نسبت به گذشته وسیع‌تر می‌شود (Geertes, 2014, p.85).

صنوفی اصطلاح «تعمیم معنایی» را برای این فرایند به کار برده است و در توضیح آن بیان می‌کند که معنی واژه‌ی بومی گسترش پیدا می‌کند تا بتواند معنی واژه‌ی خارجی را نیز به دست آورد. به عنوان مثال واژه‌ی دفتر تعمیم معنایی یافته تا معنی واژه‌ی "office" را نیز در بگیرد (Safavi, 1995, p.110). جدول زیر وام‌واژه‌هایی هستند که دچار بسط و گسترش معنایی شده‌اند.

جدول ۲. گسترش معنایی وام‌واژه‌های عربی در فارسی

وام‌واژه	معنی اصلی (عربی)	معنی گسترش یافته (فارسی)
میمون	خجسته	خجسته، نام حیوان
قشر	پوسته	پوسته، طبقه‌ی اجتماعی
تورم	ورم کردن	ورم کردن، گران شدن
برق	درخشش	درخشش، الکتریسیته

۳.۲.۲. تخصیص معنایی

واژه‌هایی که بخشی از مفهوم عام خود را در گذشته (زبان عربی) از دست می‌دهند و در زبان مقصد (فارسی) به سطح محدودتر و خاص‌تری دلالت دارد، اصطلاحاً دچار تخصیص معنایی شده‌اند. برای مثال کلمه‌ی قاری در زبان عربی به معنای خواننده و قرائت کننده است، در حالی که در زبان فارسی به معنای قرائت کننده‌ی قرآن به کار می‌رود. بخش بزرگی از واژه‌های عربی در زبان فارسی دچار این محدودیت شده‌اند، زیرا بسیاری از این واژه‌ها از طریق گفتمان دینی وارد زبان فارسی شده‌اند. پس طبیعی است که اکثراً معنی و مفهوم دیگرشان در حوزه‌های دیگر، وارد زبان فارسی نشده باشد (Ameri, 2016, p.100). جدول زیر وام‌واژه‌هایی را نشان می‌دهد که دچار تخصیص و محدودیت معنایی شده‌اند.

جدول ۳. تخصیص معنایی وام‌واژه‌های عربی در فارسی

وام‌واژه	معنی اصلی (عربی)	معنی تحول‌یافته (فارسی)
بلوغ	رسیدن	رسیدن به سن خاص
غسال	شوینده	شست‌وشو دهنده‌ی مرده
استیضاح	توضیح خواستن	توضیح خواستن از وزیر
قول	سخن، گفتار	سخن همراه با عهد و پیمان
صحبت	هر نوع همراهی	همراهی در گفتگو

۴.۲.۲. ارتقای معنایی

ارتقای معنایی مؤلفه‌ای است که به آن ترفیع معنایی نیز گفته می‌شود. گاهی تغییرات در معنی به صورت بار عاطفی مثبت اتفاق می‌افتد. به فرایند تغییر معنی به سمت مثبت در گذر زمان، ارتقای معنایی گفته می‌شود (Safavi, 2008, p.196). به عنوان مثال، تربت در زبان فارسی ارتقای معنایی پیدا کرده است، زیرا در عربی به معنی خاک است، ولی در فارسی خاک متبرک قبور ائمه را تربت می‌گویند. برعکس واژه‌ی «حاجی» در فارسی تنزل معنایی یافته است، زیرا روزگاری حاجی صرفاً به کسی گفته می‌شد که به زیارت خانه‌ی خدا مشرف می‌شد، ولی امروزه به اکثر مردم خطاب می‌شود. در جدول ذیل برخی از این وام‌واژه‌ها مشاهده می‌شود.

جدول ۴. ارتقای معنایی وام‌واژه‌های عربی در فارسی

وام‌واژه	معنی اصلی (عربی)	معنی تحول‌یافته (فارسی)
تعریف	معرفی کردن، شناساندن.	مدح و ستایش کردن.
رعا	زن گستاخ، دراز و احمق	خوش قد و قامت (ترقی معنایی).
سید	آقا	از نوادگان پیامبر.
انقلاب	کودتا، شورش، عصیان	قیام مردم علیه حکومتی فاسد برای ایجاد وضعیتی مطلوب

در تنزل معنایی، معنای واژه منفی می‌شود. در این فرایند، گاه مفهوم یک واژه به دلیل برجسته‌تر شدن برخی از ویژگی‌هایش، پست‌تر و نامطلوب‌تر از گذشته (در اینجا زبان مبدأ) می‌شود. گاه نیز اطلاق این کلمات بر تابوهای اجتماعی باعث تنزل معنایی آن‌ها از آنچه پیشتر در زبان مبدأ بوده است، می‌شود (Ameri, 2016, p.101). از عمده‌ترین گونه‌های تغییر معنی عاطفی، تنزل معنایی در تقابل با ترقی معنایی است که مورد اول، گذر معنی عاطفی را به بار منفی، و مورد دوم، گذر معنی عاطفی را به بار مثبت می‌نمایاند. این تحولات معنایی را می‌توان تحت گروه تغییر معنایی دسته‌بندی کرد.

در جدول ذیل به تعدادی از واژه‌ها که دچار تنزل معنایی شده‌اند، اشاره شده است و این موضوع به مدرس آموزش زبان کمک خواهد کرد که اختلافات و شباهت‌های معنایی واژه میان زبان عربی و فارسی را توضیح دهد.

جدول ۵. تنزل معنایی وام‌واژه‌های عربی در فارسی

وام‌واژه	معنی اصلی (عربی)	معنی تحول‌یافته (فارسی)
تجاوز	عبور کردن	تعدی نامشروع
توطئه	سپردن، آماده نمودن، نرم کردن و آسان گردانیدن، تکرار قافیه در شعر، باهم ساختن، مقدمه‌چینی، زمینه‌سازی.	زمینه‌سازی و تپانی کردن برای وصول به هدفی، معمولاً خیانت کارانه؛ دسیسه. (تنزل معنایی)
زهر	شکوفه‌ی هر گل است.	ماده‌ی سمی، سم؛ ماده‌ی کشنده. (تنزل معنایی)
کثیف	متراکم، انبوه و درهم پیچیده است.	آلوده به مواد مضر یا ناخوشایند، چرک، پلید مقابل تمیز است. (تنزل معنایی)
مزخرف	نقش‌ها و تصاویری که با طلاکاری آراسته شده است.	سخن دروغ، بیهوده و ناپسند، انسان فرومایه و پست و نیز سخن بی پایه و مهمل. (تنزل معنایی)
تقلب	دگرگون شدن.	فریب دادن. (تنزل معنایی)

۳.۲.۵. معادل‌سازی قیاسی

کوروش صفوی (Safavi, 1995, p.110) بیان می‌دارد که با ورود مجموعه‌ای از واژه‌های قرضی، ساخت این دسته از واژه‌های قرضی به‌عنوان الگو در نظر گرفته می‌شود و می‌تواند به معادل‌سازی بر حسب قیاس منجر شود. ورود واژه‌هایی چون حمال، رقص، بقال، رمال و ... از عربی به فارسی، باعث شده است تا با استفاده از این الگو، از واژه‌ی کفش فارسی واژه‌ی کفاش و از واژه‌ی قند ترکی واژه‌ی قناد ساخته شود.

۳. پیشینه‌ی پژوهش

کوروش صفوی (Safavi, 1995) در پژوهشی به نام «واژه‌های قرضی در زبان فارسی» بیان می‌دارد که آمیختگی فراوان زبان عربی با زبان فارسی پس از جنگ‌های مداوم، فراز و نشیب‌های گوناگون را پشت سر گذاشته است و به این نتیجه می‌رسد که زبان‌شناس با مطالعه‌ی واژه‌های قرضی می‌تواند نشان دهد که هر جامعه‌ی زبانی چه چیزهایی را از جوامع دیگر قرض کرده است.

حسین نجاریان (Najarian, 2005) در پژوهشی با عنوان «درس الانشاء، المشاکل و الحلول» به بررسی خطاهای دانشجویان ایرانی در نگارش عربی پرداخته و در آن نمونه‌های از خطاهای دانشجویان را بیان و توصیف نموده، قسمت عمده‌ای از خطاها ناشی از تأثیرپذیری زبان مادری و تداخل آن با زبان دوم عنوان کرده است. نوایی قمصری (Navabi Ghamsari, 2006) در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان «تجزیه و تحلیل خطاهای نوشتاری فارسی‌آموزان عرب‌زبان»، به بررسی خطاهای ۵۰ نفر از فارسی‌آموزان عرب‌زبان پرداخته است. یافته‌های این پژوهش به این موارد اشاره دارد: (۱) خطاهای بین‌زبانی که در نتیجه‌ی انتقال زبان مادری در زبان مقصد رخ می‌دهد؛ (۲) خطاهای درون‌زبانی که ناشی از فرایند یادگیری زبان مقصد است؛ (۳) خطاهای ناشی از راهبرد ارتباطی؛ (۴) خطاهای ناشی از انتقال بین‌زبانی نسبت به دیگر خطاها از بسامد بیشتری برخوردار است. مسعود گنجی (Ganji, 2008) در پژوهشی به نام «تداخل و تأثیر آن در نگارش عربی دانشجویان فارسی زبان» به بررسی تداخل زبان فارسی بر یادگیری زبان عربی به‌طور مفصل پرداخته است. پژوهشگر به این نتیجه رسیده است که قسمت عمده‌ای از خطاهای نگارشی دانشجویان ناشی از تأثیرپذیری زبان‌آموز از الگوهای ساختاری زبان فارسی است.

نواب‌زاده شفیعی (Navabzade Shafiee, 2014)، در پژوهشی با عنوان «بررسی تغییرات معنایی و کاربردی وام‌واژه‌های زبان فرانسه در فارسی» بیان می‌دارد که زبان فرانسه از لحاظ تعداد واژگان و کاربرد آن در فارسی جایگاه ویژه‌ای دارند. گستردگی این واژه‌ها به گونه‌ای است که همه‌ی فارسی‌زبانان، از اقشار مختلف، به طور روزمره و مداوم از واژه‌های فرانسه استفاده می‌کنند، بی‌آنکه اطلاعی از ریشه‌ی آن‌ها داشته باشند. دانشجویان و زبان‌آموزان زبان فرانسه، هنگام فراگیری این زبان به مرور در می‌یابند که برخی از واژه‌های موجود در فارسی، در اصل از زبان فرانسه وام‌گرفته شده‌اند.

وفائی و قاسم‌محمد (Vafaie & Qasem Mohammad, 2015)، در مقاله‌ای با عنوان «تحول معنایی وام‌واژه‌های عربی در کلیله و دمنه» به مطالعه‌ای در زمانی پرداخته‌اند. در این پژوهش معنی گروهی از وام‌واژه‌های موجود در زبان فارسی در دو دوره‌ی زمانی قرن دوم تا پنجم و دوره‌ی نگارش کلیله و دمنه، یعنی قرن ششم هجری مورد بررسی قرار گرفته است. واژه‌های عربی که در این متن تحول معنایی یافته‌اند مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته‌اند. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که هرچند تعداد وام‌واژه‌های تغییر معنا یافته با توجه به تعداد کل واژه‌های عربی به‌کار رفته در این کتاب، بسیار اندک است، اما بعد از صدها سال از زمان نگارش کلیله و دمنه، بسیاری از واژه‌های عربی به‌کار رفته در آن، همچنان در معنای صحیح خود به‌کار می‌روند. نکته‌ی جالب در بررسی وام‌واژه‌ها این است که اهل زبان، معنای واژه‌ها را بر اساس نیاز خود تغییر داده و به‌کار برده‌اند. همان‌طور که برخی از این واژه‌ها امروزه دوباره به معنی اصلی عربی خود برگشته‌اند و به همان صورت مورد استفاده قرار می‌گیرند. برای مثال کلمه‌ی «خالی» که در متن کلیله و دمنه در معنای

خلوت کردن یا در گوشه‌ای تنها نشستن به کار رفته است؛ امروزه به همان معنی نخستین «تهی» در برابر پر استفاده می‌شود.

امینی و نیازی (Amini & Niazi, 2015) در مقاله‌ای با عنوان «ماهیت و پیامدهای تحول معنایی واژگان عربی در زبان فارسی» بیان می‌دارد که زبان عربی و فارسی در طول دوران‌های تاریخی به علت ارتباط مستمر دو قوم ایرانی و عربی با یکدیگر، عامل تأثیر و تأثر دو زبان، آثاری را بر یکدیگر باقی گذاشته و این تأثیر و تأثر پس از ورود اسلام به ایران افزایش یافته است. ماهیت و پیامد تحول معنایی واژگان دخیل عربی در زبان فارسی به علل و عوامل مختلف برمی‌گردد، از جمله عوامل فرهنگی، زبانی، عوامل اجتماعی، نقش بسزایی دارند. نتایج این پژوهش حاکی از تغییر معنایی طیف وسیعی از واژگان عربی است که حوزه معنایی آن‌ها در فارسی تحول یافته و به شکل توسعه‌ی معنایی، تخصیص معنایی یا تباین معنایی جلوه‌گر شده است.

حیات عامری (Ameri, 2016) در پژوهشی با عنوان «وام واژه‌های عربی در فارسی، بررسی تحولات آوایی و معنایی» بیان می‌دارد که واژه‌های دخیل عربی در زبان فارسی در عرصه‌های مختلف زبان و ادبیات فارسی ظاهر وارد شده‌اند. در این پژوهش گروهی از واژگان دخیل عربی با تغییر معنایی آن در زبان فارسی مطرح شده است. این استفاده ناشی از روابط بین ملت‌های مختلف است که در طول قرون شکل گرفته و موجب تبدلات گسترده‌ی فرهنگی در میان دو ملت گردیده است.

لیلا گل‌پور (Golpour, 2018) در پژوهشی با عنوان «طراحی آزمون مهارت نوشتاری ویژه‌ی غیرفارسی‌زبانان: راهکارها و تحلیل خطاها» با توجه به این موضوع که تحلیل خطاها در امر آزمون‌سازی و طراحی سؤال نقش بسزایی دارد، ۲۰ نوع خطای نوشتاری پربسامد که از ۳۰ برگ‌نوشته‌ی فارسی‌آموزان استخراج شده است را مورد واکاوی قرار داده است. این خطاها شامل حذف عناصر دستوری و واژگانی، اضافه کردن عناصر غیرضروری یا نادرست، انتخاب یک عنصر غلط و جایگزین کردن آن با عنصر درست و چینش و ترتیب نادرست عناصر می‌باشد. از نظر منشأ زبان، خطاهای بین‌زبانی شامل حذف فعل ربطی، جایگزینی حرف اضافه با نشانه‌ی مفعولی را، حذف حرف نشانه‌ی مفعول، خطای مطابقت صفت با اسم و خطای ترتیب اجزای جمله و خطاهای درون‌زبانی شامل خطا در کاربرد فعل مرکب، خطای مربوط به نمود و وجه فعل، خطا در کاربرد زمان فعل، عدم مطابقت نهاد با فاعل، خطای مقوله‌بندی، خطا در کاربرد ضمایر متصل و منفصل و حذف حرف ربط بوده است.

السح ماهر و حمید طاهری (Maher&Taheri, 2018)، در پژوهشی با عنوان «بررسی چگونگی و نوع تحول معنایی برخی واژگان دخیل عربی در زبان فارسی» بیان می‌دارند که تعداد زیادی از واژه‌های عربی با مدلول و معنای اصلی و اولیه‌ی خود در زبان عربی، وارد زبان فارسی شده و در زبان مردم جاری و ساری گشته‌اند؛ اما معنا و مدلول اولیه‌ی خود را از دست داده و معنای جدیدی گرفته‌اند؛ معنایی که در زبان عربی

نمی‌توان نشانی از آن‌ها یافت! حال این تغییر و تحول در حوزه‌ی معنا یا عللی خارج از زبان داشته است یا عللی داخل در زبان. با تحلیل نوع و نحوه‌ی تحول معنا آشکار می‌شود که تحول معنایی یکی از مهم‌ترین و گسترده‌ترین سطوح تحول زبان است و تحول معنا غالباً تابعی از ایجاد معانی تازه و نو در جامعه است. علی‌حسن مزبان (Mazban, 2019)، در کتاب «درآمدی بر معناشناسی در زبان عربی» بیان می‌دارد که معنی‌شناسی در راستای فهم معنی به بررسی عواملی چون تخصیص، شمول، تنزل و تقویت معنایی می‌پردازد. همچنین عواملی چون کژفهمی، کهنگی و ابتدال واژگان یا شرایط اجتماعی و سیاسی و اقتصادی می‌تواند موجب توسعه‌ی معنایی واژه‌ها شود که همگی در این علم بررسی می‌شوند. بافت و انواع آن به ویژه بافت زبانی در معنی‌شناسی از اهمیت ویژه برخوردار است. میدان‌ها یا حوزه‌های معنایی و مباحث آن نیز از جمله مؤلفه‌های است که این علم بدان می‌پردازد.

۴. روش‌شناسی و تجزیه و تحلیل داده‌ها

روش مورد استفاده‌ی این پژوهش توصیفی - تحلیلی است. در ابتدا به منظور جمع‌آوری مبانی نظری مرتبط با موضوع پژوهش از روش کتابخانه‌ای استفاده شد و در نهایت به منظور بررسی تأثیر واژه‌های عربی تحول یافته بر یادگیری فارسی‌آموزان عرب‌زبان، آزمونی محقق‌ساخته طراحی و اجرا گردید. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر را فارسی‌آموزان عرب‌زبان با میانگین سنی ۱۸ تا ۲۸ سال در دو سطح زبان‌آموزی عمومی و تکمیلی، تشکیل می‌دهند. بر اساس روش تصادفی ساده، از مرکز آموزش زبان فارسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ه)، ۴۰ نفر از هر سطح به‌عنوان نمونه‌ی آماری انتخاب شده‌اند. مدت یادگیری زبان فارسی سطح عمومی حداکثر سه ماه و سطح تکمیلی حداکثر ۶ ماه بوده است. فارسی‌آموزان عربی‌زبان از کشورهای (سوریه، لبنان، عراق، فلسطین، یمن) بودند. تعداد شرکت‌کنندگان در هر دو سطح آموزشی (۸۰) نفر بوده و آزمون شامل ۴۷ پرسش درک واژه بود. واژه‌های موجود در آزمون محقق‌ساخته که ابزار این پژوهش نیز می‌باشد از کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان استخراج شده است. این واژه‌ها از مجموعه کتاب‌های ۴ جلدی آموزش نوین زبان فارسی (قبول، ۱۳۸۹) و مجموعه کتاب‌های فارسی بیاموزیم (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۹۶) استخراج شده است.

در تحقیق حاضر، ابتدا اطلاعات حاصل از آزمون‌ها استخراج گردید، سپس کلیه اطلاعات با استفاده از نرم‌افزار آماری اسپس‌اس‌اس ۱۲۲ و بر اساس آمار استنباطی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در بخش تجزیه و تحلیل، با استفاده از آمار استنباطی، فرضیه‌های تحقیق مورد آزمون قرار گرفت و در مورد تأیید یا رد آن‌ها

تصمیم‌گیری شد. یافته‌های به‌دست آمده از این پژوهش به صورت توضیحات نوشتاری و یا در قالب جدول و نمودار در دو بخش به شرح ذیل ارائه می‌گردد.

۵. واکاوی داده‌ها

۵.۱. واکاوی خطاهای واژگانی در گروه عمومی

در این بخش به بررسی آمار توصیفی مربوط به خطاهای ۴۷ واژه در گروه عمومی پرداخته‌ایم. با توجه به جدول (۶) ملاحظه می‌شود که در گروه عمومی میانگین تعداد خطاها ۱۹,۶۸۰ و انحراف معیار آن برابر با ۸,۳۰۴ بوده است. حداقل تعداد خطا ۴ و حداکثر تعداد خطا ۳۲ بوده است. ملاحظه می‌شود که در گروه عمومی بیشترین تعداد خطا با ۳۲ خطا مربوط به دو واژه‌ی «ضایعه» و «شاطر» و کمترین تعداد خطا با ۴ خطا مربوط به دو واژه‌ی «صورت» و «عکس» بوده است.

جدول ۶. آمار توصیفی خطاهای واژه‌ها در گروه عمومی

گروه	حداکثر تعداد خطاها	حداقل تعداد خطا	انحراف معیار	میانگین تعداد خطاها
عمومی	۳۲	۴	۸,۳۰۴	۱۹,۶۸۰

۵.۲. یافته‌های توصیفی مربوط به خطاهای واژگانی در گروه تکمیلی

در این بخش به بررسی آمار توصیفی مربوط به خطاهای ۴۷ واژه در گروه تکمیلی پرداخته‌ایم. با توجه به جدول (۷) ملاحظه می‌شود که در گروه پیشرفته میانگین تعداد خطاها ۱۳,۵۹۵ و انحراف معیار آن برابر با ۸,۳۸۳ بوده است. حداقل تعداد خطا ۲ و حداکثر تعداد خطا ۳۲ بوده است. ملاحظه می‌شود که در گروه تکمیلی بیشترین تعداد خطا با ۳۲ خطا مربوط به واژه‌ی «بضاعت» و کمترین تعداد خطا با ۲ خطا مربوط به چهار واژه‌ی «علاقه»، «صحبت»، «ادویه» و «کشیف» بوده است.

جدول ۷. آمار توصیفی خطاهای واژه‌ها در گروه تکمیلی

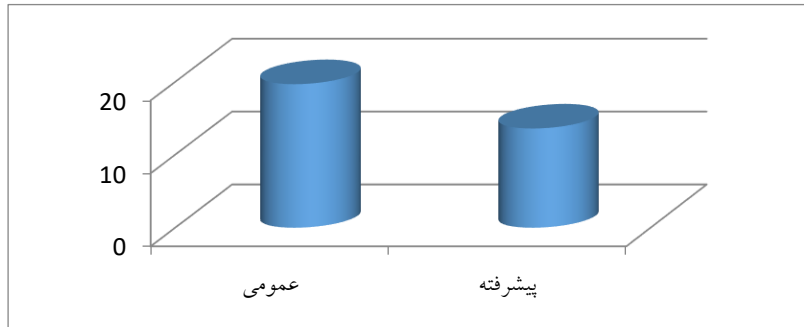
گروه	حداکثر تعداد خطاها	حداقل تعداد خطا	انحراف معیار	میانگین تعداد خطاها
پیشرفته	۳۲	۲	۸,۳۸۳	۱۳,۵۹۵

۵.۳. واکاوی خطاهای واژگانی در دو گروه عمومی و تکمیلی

ابتدا با استفاده از آزمون تی مستقل، میانگین خطاهای دو گروه آزمون عمومی و پیشرفته مورد بررسی و سپس با استفاده از آزمون‌های خی دو، تعداد خطاهای هریک از ۴۷ واژه در دو گروه آزمون عمومی و پیشرفته مورد مقایسه قرار گرفت.

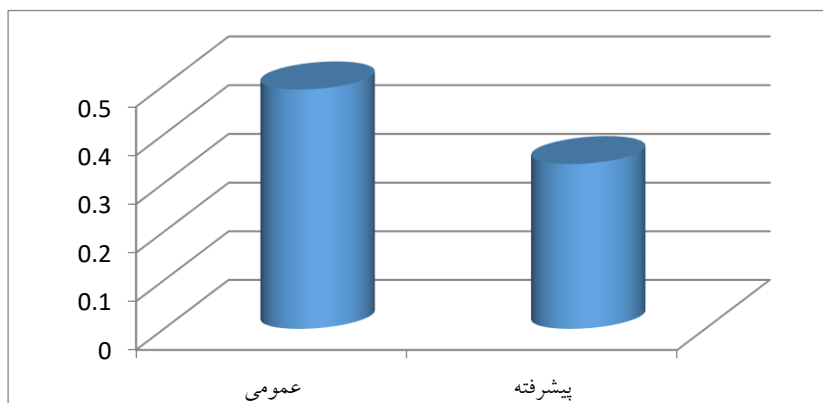
جدول ۸. خلاصه‌ی نتیجه‌ی آزمون تی مستقل برای مقایسه‌ی میانگین تعداد خطاها در دو گروه عمومی و پیشرفته

گروه	آماره	میانگین تعداد خطاها	انحراف معیار	آماره آزمون تی	سطح معنی‌داری
عمومی	۱۹,۶۸۰	۸,۳۰۴			
پیشرفته	۱۳,۵۹۵	۸,۳۸۳		۳,۵۳۵	۰,۰۰۱

نمودار ۱. مقایسه‌ی فراوانی خطاهای واژه‌ها در دو گروه پایه و پیشرفته

در نمودار (۱) خلاصه‌ای از تعداد خطاهای هر دو گروه پایه و تکمیلی نشان داده شده است. این دسته از واژه‌های تحول یافته‌ای که از زبان عربی وارد حوزه‌ی واژگان فارسی شده‌اند، تأثیر منفی بر یادگیری زبان داشته‌اند. با توجه به این موضوع که میزان خطاهای فارسی‌آموزان در سطح عمومی (۴۹٪) و در فارسی‌آموزان سطح تکمیلی (۳۴٪) ارزیابی شده است، این موضوع بیانگر این حقیقت است که در برخی موارد واژه‌های عربی در زبان عربی همان معنای سابق خود را حفظ کرده است، اما در زبان فارسی تحول یافته و موجب پدیدار شدن فاصله‌ی معنایی در دو فرهنگ میان یک واژه معین شده است. با توجه به نتایج می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که تحول معنایی انجام‌شده عامل بروز خطاهای فهم معنای واژه در دو گروه آموزشی است.

نمودار ۲. مقایسه‌ی درصد خطاهای واژه‌ها در دو گروه پایه و پیشرفته

با بررسی و مقایسه‌ی تعداد خطاها در هر یک از ۴۷ واژه در دو گروه عمومی و تکمیلی، ملاحظه می‌شود که آزمون برای واژه‌های «نقش»، «طلا»، «جامعه»، «مجتمع»، «تقلب»، «قاری»، «سواد»، «علاقه» و «صحبت» معنی‌دار است ($\text{Sig} > 0,05$). بدین معنی که تعداد خطاهای این واژه‌ها در بین دو گروه عمومی و تکمیلی دارای تفاوت معنی‌داری می‌باشد. آزمون در مورد سایر واژه‌ها معنی‌دار نمی‌باشد. از این داده‌ها می‌توان چنین نتیجه گرفت که با پیشرفت سطح زبان‌آموزی تعداد خطاهای واژگانی کاهش چشمگیری نداشته است و ما در سطح تکمیلی نیز شاهد خطای واژه‌های تحول‌یافته زبان عربی هستیم. جدول (۹) گویای این امر است.

جدول ۹. خلاصه‌ی نتیجه‌ی آزمون‌های خی دو برای مقایسه‌ی تعداد خطاهای واژگان در دو گروه عمومی و تکمیلی

واژه‌ها	تعداد خطاهای گروه عمومی	تعداد خطاهای گروه پیشرفته	آماره آزمون خی دو	سطح معنی‌داری
ضایعه	۳۲	۲۲	۱,۸۵۲	۰,۱۷۴
شاطر	۳۲	۲۸	۰,۲۶۷	۰,۶۰۶
رقابت	۳۱	۲۳	۱,۱۸۵	۰,۲۷۶
بضاعت	۳۱	۳۲	۰,۰۱۶	۰,۹۰۰
نقش	۳۰	۱۲	۷,۷۱۴	۰,۰۰۵
قبض	۳۰	۲۹	۰,۰۱۷	۰,۸۹۶
مزخرف	۲۹	۱۷	۳,۱۳۰	۰,۰۷۷
قرار	۲۹	۲۸	۰,۰۱۸	۰,۸۹۵
جریمه	۲۹	۲۸	۰,۰۱۸	۰,۸۹۵
قرص	۲۸	۱۸	۲,۱۷۴	۰,۱۴۰
نصاب	۲۸	۲۲	۰,۷۲۰	۰,۳۹۶
طرح	۲۷	۲۰	۱,۰۴۳	۰,۳۰۷
تجاوز	۲۶	۲۱	۰,۵۳۲	۰,۴۶۶
قراضه	۲۶	۱۶	۲,۳۸۱	۰,۱۲۳
مسلسل	۲۶	۱۶	۲,۳۸۱	۰,۱۲۳
حقوق	۲۵	۲۳	۰,۰۸۳	۰,۷۷۳
خنثی	۲۵	۱۶	۱,۹۷۶	۰,۱۶۰
طلا	۲۳	۵	۱۱,۵۷۱	۰,۰۰۱
استعفا	۲۲	۲۱	۰,۰۲۳	۰,۸۷۹
جامعه	۲۲	۴	۱۲,۴۶۲	۰,۰۰۱
زبون	۲۱	۱۷	۰,۴۲۱	۰,۵۱۶
مجتمع	۲۱	۱۰	۳,۹۰۳	۰,۰۴۸
تشنج	۲۰	۱۰	۳,۲۳۳	۰,۰۶۸
دغدغه	۲۰	۱۳	۱,۴۸۵	۰,۲۲۳
کلفت	۱۹	۱۳	۱,۱۲۵	۰,۲۸۹

۰,۹۹۹	۰,۰۰۱	۱۹	۱۹	التفات
۰,۲۸۹	۱,۱۲۵	۱۳	۱۹	تزیق
۰,۴۹۳	۰,۴۷۱	۱۵	۱۹	سانحه
۰,۴۹۳	۰,۴۷۱	۱۵	۱۹	تمایل
۰,۲۸۹	۱,۱۲۵	۱۳	۱۹	کاسه
۰,۹۹۹	۰,۰۰۱	۱۷	۱۷	ریش
۰,۱۰۲	۲,۶۶۷	۸	۱۶	تحصیل
۰,۰۳۳	۴,۵۴۵	۶	۱۶	تقلب
۰,۰۰۸	۷,۱۱۸	۳	۱۴	قاری
۰,۲۹۷	۱,۰۸۷	۹	۱۴	انتخاب
۰,۸۴۱	۰,۰۴۰	۱۲	۱۳	زهر
۰,۰۲۹	۴,۷۶۵	۴	۱۳	سواد
۰,۰۱۳	۶,۲۳۱	۲	۱۱	علاقه
۰,۲۲۵	۱,۴۷۱	۶	۱۱	خسیس
۰,۰۲۱	۵,۳۳۳	۲	۱۰	صحبت
۰,۲۸۵	۱,۱۴۳	۵	۹	بلد
۰,۷۹۶	۰,۰۶۷	۷	۸	ظروف
۰,۹۹۹	۰,۰۰۱	۸	۸	شهر
۰,۲۷۵	۱,۲۸۶	۲	۵	ادویه
۰,۲۷۵	۱,۲۸۶	۲	۵	کثیف
۰,۷۰۵	۰,۱۴۳	۳	۴	صورت
۰,۹۹۹	۰,۰۰۱	۴	۴	عکس

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادهای آموزشی و پژوهشی

در پایان باید به این نکته اشاره کرد که تأثیر تحولات معنایی واژگان عربی دخیل در فارسی از چند جنبه حائز اهمیت است:

- آموزش زبان عربی به فارسی‌زبانان؛
  - آموزش زبان فارسی به کودکان عرب‌زبان جنوب کشور؛
  - تأثیر تحولات معنایی بر ترجمه از فارسی به عربی؛
  - تأثیر تداخل واژه‌های تحول‌یافته‌ی عربی بر یادگیری فارسی عرب‌زبانان.
- مورد اخیر که موضوع اصلی پژوهش حاضر است به تفصیل در بخش‌های پیشین، در مورد آن بحث شده است. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، فارسی‌آموزان عرب‌زبان باید به منظور درک تفاوت‌ها و شباهت‌های موجود میان معنای واژه‌هایی که در اصل مشترک هستند، اما در زبان فارسی معنای مختلفی دارند، آگاهانه

مطالعه نمایند؛ زیرا درک واژه‌ها و کیفیت چینش کلمات در بافت جمله‌های فارسی، می‌تواند هنگام مواجه شدن با واژه‌های عربی از میزان خطاهای زبان‌آموزان کم کند و موجب شود در یادگیری زبان فارسی به پیشرفت قابل توجهی دست پیدا کنند. در ارتباط با محتوای کتاب‌های درسی نیز توصیه می‌شود که کتاب‌های ویژه‌ای برای فارسی‌آموزان عرب‌زبان در زمینه‌ی آموزش زبان فارسی تألیف گردد و در تهیه‌ی متون آموزشی مخصوص عربی‌زبانان می‌توان به واژه‌های مشترک بین این دو زبان، توجه ویژه‌ای کرد و در نتیجه میزان خطاهای واژگانی می‌تواند کاهش یابد.

با توجه به نتایج آماری پژوهش، تداخل معنای اصلی واژه‌های عربی با معنای تحول‌یافته‌ی آن در زبان فارسی بر یادگیری زبان خارجی یا دوم (زبان فارسی)، بنا به دلایلی متعددی از جمله گسترش حوزه‌ی معنایی، محدودیت معنایی، تغییر معنایی، ارتقا و تنزل معنایی واژه‌های دخیل، بروز خطاهای زبانی را پررنگ‌تر می‌نماید؛ و یکی از عوامل مؤثر در بروز سهم قابل توجهی از خطاهای زبانی فارسی‌آموزان عرب‌زبانان است؛ لذا با توجه به این که آموزش و یادگیری زبان بر مبنای سه رکن اساسی معلم، زبان‌آموز و کتاب‌های آموزشی شکل می‌گیرد، نیازمند مشارکت و تعدیلی همه‌جانبه هستیم، بنابراین پیشنهاد می‌شود استادان آموزش زبان فارسی به عربی-زبان‌ها، به موارد زیر توجه نمایند:

۱) در زمینه‌ی واژه‌شناسی توصیه می‌شود کلماتی که در اصل از زبان عربی وارد حوزه‌ی زبان فارسی شده‌اند، برای زبان‌آموزان مشخص شوند و از زبان‌آموزان خواسته شود تا این واژه‌ها را در جملاتی ساده به کار ببرند.

۲) در مبحث مقایسه‌ی واژه‌های دو زبان و تغییر معنایی آن‌ها، مدرس زبان باید موارد مشابهی را از زبان اول و دوم انتخاب کند و این موضوع مستلزم این است که استاد آموزش زبان فارسی، اطلاعات خود را در حوزه‌ی واژه‌های عربی و فارسی افزایش دهد تا بتواند اختلافات و شباهت‌های معنایی واژه میان زبان عربی و فارسی را نشان دهد.

۳) گزینش روش‌های تدریس باید با در نظر داشتن مشکلات زبان‌آموزان و در صدد رفع آن‌ها باشد. روش تکلیف‌محور گزینه‌ی مناسبی برای آموزش واژه‌های تحول‌یافته است.

۴) استفاده از روش طرح مثال از هر زبان‌آموز؛ استاد در هر کلاس می‌تواند واژه‌های تحول‌یافته معنایی را مطرح کند و از زبان‌آموز خواسته شود مثالی بر زبان بیاورد.

همان‌طور که ملاحظه شد، میزان خطاهای فارسی‌آموزان در سطح عمومی (۴۹٪) و در فارسی‌آموزان سطح پیشرفته (۳۴٪) بود. این نتیجه بیانگر این حقیقت است که میزان خطاهای سطح پیشرفته کاهش یافته است؛ اما به‌طور کامل حذف نشده است. بنابراین استادان مراکز آموزش زبان فارسی به عربی‌زبان‌ها در مرحله‌ی یادگیری باید واژه‌های عربی را که تغییر معنایی داشته‌اند در نظر بگیرند و در طول دوره‌ی

آموزشی از روش یادگیری غیرمستقیم بدون نیاز به مطالب درسی این واژه‌ها را توضیح دهند. آشنایی استادان به معنای واژه‌های عربی که در اصل یک معنا دارند و در زبان فارسی حامل معنای دیگر هستند، موجب کاهش خطاهای نگارشی، گفتاری و درک مطلب می‌گردد.

از محدودیت‌های این پژوهش این بود که به علت جلوگیری از کثرت سؤال‌های آزمون و خارج شدن از حوصله‌ی فارسی‌آموزان، واژه‌های دخیل تحول‌نیافته‌ی عربی در زبان فارسی مورد واکاوی قرار نگرفت. بنابراین در پایان پیشنهاد می‌گردد که این پژوهش در مورد واژه‌های تحول‌نیافته‌ی عربی دخیل در فارسی نیز انجام شود؛ زیرا فرض بر این است که واژه‌های تحول‌نیافته‌ی مشترک بین دو زبان چه از لحاظ ساختاری و چه از لحاظ معنایی به‌منظور یادگیری یک زبان، عامل تاثیرگذاری محسوب می‌شود. پیشنهاد دیگر این‌که علت و نوع تحول معنایی هر یک از واژه‌های بررسی شده در این پژوهش، مانند گسترش حوزه‌ی معنایی، محدودیت معنایی، تغییر معنایی و ارتقا و تنزل معنایی واژه‌های دخیل در پژوهش‌های آینده مورد بررسی قرار گیرد.

۷. سپاسگزاری

در پایان نویسندگان، از همکاری مرکز آموزش زبان فارسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی^{۵۵}، به‌منظور برگزاری آزمون و جمع‌آوری داده‌های این پژوهش، کمال تشکر و امتنان را دارند.

فهرست منابع:

- آرلاتو، آنتونی. (۱۳۸۴). *درآمدی بر زبان‌شناسی تاریخی*، ترجمه‌ی یحیی مدرس، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- آذرنوش، آذر تاش. (۱۳۸۵). *تاریخ و زبان فرهنگ عربی*، تهران: سمت.
- ابن منظور، جمال‌الدین محمد بن مکرم. (۱۲۹۰م). *لسان‌العرب*، لبنان: دار النوادر. [به عربی]
- السخ، ماهر، طاهری، حمید. (۱۳۹۷). بررسی تحول معنایی واژگان دخیل عربی در زبان فارسی، *فصلنامه‌ی لسان‌مبین*، دوره‌ی ۱۰، شماره‌ی ۳۳، صص: ۱۰۹-۱۳۰.
- امینی، ادريس و نیازی، شهریار. (۱۳۹۴). ماهیت و پیامدهای تحول معنایی واژگان عربی در زبان فارسی، *ماهنامه‌ی جستارهای زبانی*، دوره‌ی ۶، ش ۲ (پیاپی ۲۳)، صص: ۵۳-۷۶.
- انوری، حسن. (۱۳۸۱). *فرهنگ بزرگ سخن*؛ تهران: سخن.
- تراسک، آر-ال. (۱۳۸۲). *تحول زبان*، ترجمه‌ی ارسلان گلفام، تهران: دانشگاه تهران.
- محمود، فهمی حجازی. (۱۳۷۹). *زبان‌شناسی عربی*، ترجمه‌ی سید حسین سیدی، تهران: سمت.
- صادقی، علی‌اشرف. (۱۳۹۱). تأثیر زبان عربی بر آواهای زبان فارسی، *گزارش فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی*، تهران.

- صفوی، کوروش. (۱۳۷۴). واژه‌های قرضی در زبان فارسی، نامه‌ی فرهنگ، شماره‌ی ۱۹، صص: ۹۶-۱۱۱.
- صفوی، کوروش. (۱۳۸۷). درآمدی بر معنی‌شناسی، تهران: انتشارات سوره‌ی مهر.
- عامری، حیات. (۱۳۹۵). وام‌واژه‌های عربی در فارسی بررسی تحولات آوایی و معنایی، *مطالعات تطبیقی فارسی - عربی*، شماره‌ی ۱ (۲)، صص: ۸۷-۱۰۴.
- گل‌پور، لیلا. (۱۳۹۸). طراحی آزمون مهارت نوشتاری ویژه‌ی غیرفارسی‌زبانان، راهکارها و تحلیل خطاها، پژوهش‌نامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، دوره‌ی ۸، شماره‌ی ۱، پیاپی ۱۷، صص: ۴۱-۶۴.
- گنجی، مسعود. (۱۳۸۷). فراتحلیل پژوهش‌های انجام یافته در خصوص نقش الگوهای تدریس بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، *فصلنامه‌ی روان‌شناسی مدرسه*، دوره‌ی ۱، شماره‌ی ۱، صص: ۹۳-۱۰۷.
- گیرترس، دیرک. (۱۳۹۳). *نظریه‌های معنی‌شناسی واژگانی*، ترجمه‌ی کوروش صفوی، تهران: نشر علمی.
- مختار عمر، احمد. (۱۳۸۶). *معناشناسی*، ترجمه‌ی حسین سیدی، مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی.
- مزبان، علی حسن. (۱۳۹۸). *درآمدی بر معناشناسی در زبان عربی*، ترجمه‌ی فرشید ترکاشوند، تهران: سمت.
- نجمیان، حسین. (۱۳۸۴). بررسی رابطه‌ی برخی پیشایندهای مهم و مربوط با خودناتوان‌سازی تحصیلی و رابطه‌ی آن پیامدهای برگزیده در دانش‌آموزان پسر سال اول دبیرستان‌های اهواز، *مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی*، شماره‌ی ۳، دوره‌ی پاییز، صص: ۷۷-۱۰۰.
- نواب‌زاده شفیعی، سپیده. (۱۳۹۳). بررسی تغییرات معنایی و کاربردی وام‌واژه‌های زبان فرانسه در فارسی، *مجله‌ی علم و زبان*، سال دوم، شماره‌ی ۳، صص: ۱۰۷-۱۲۸.
- نوابی قمصری، اعظم. (۱۳۸۵). *تجزیه و تحلیل خطاهای نوشتاری فارسی‌آموزان عرب‌زبانان* (پایان‌نامه‌ی کلارشناسی ارشد). دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
- وفائی، عباس علی و قاسم‌محمد، فاطمه. (۱۳۹۴). تحول معنایی وام‌واژه‌های عربی در کلیله و دمنه، *دو فصلنامه‌ی پژوهش‌های ادبیات تطبیقی*، دوره‌ی ۳، شماره‌ی ۱ (پیاپی ۵)، صص: ۲۲۳-۲۴۶.

References:

- AbiSamra, N. (2003). An analysis of errors in Arabic speakers' English writings. *Investigating writing problems among Palestinian students studying English as a foreign language. Unpublished doctoral dissertation*, P5.
- Al-Sah, Maher & Taheri, H. (2018). A Study of the Semantic Transformation of Arabic imported Words in Persian Language, *Quarterly Journal of Lesan Mobin*, Volume 10, Number 33, pp.109-130. [In Persian]
- Ameri, H. (2016). Arabic loanwords in Persian Review of phonetic and semantic developments, *Persian-Arabic comparative studies*, No.(1) 2, pp. 87-104. [In Persian]
- Amini, I. & Niazi, Sh. (2015). The nature and consequences of the semantic evolution of Arabic words in Persian, *In the Journal of Linguistic Research*, Volume 6, Issue 2 (consecutive 23), [pp. 53-76.] [In Persian]
- Anvari, H. (2002). *The great culture of speech*; Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Arlato, A. (2005). *An Introduction to the Language of Historical Cultivation*, translated by Yahya Modarressi, Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]

- Azarnoosh, A.** (2006). *History and Language of Arabic Culture*, Tehran: Samat. [In Persian]
- Golpour, L.** (2018). Development of a writing skill test for non-Persian learners: Approaches and analysis of errors, *teaching Persian language to non-Persian speakers bulletin*, No. 2, pp. 45-86. [In Persian]
- Ganji, M.** (2008). A sub-analysis of the research conducted on the role of teaching models on the academic achievement of students, *Quarterly Journal of School Psychology*, Volume 1, pp. 93-107. [In Persian]
- Geertes, D.** (2014). *Verbal semantic theories*, Translated by Koorosh Safavi, Tehran: Scientific Publishing. [In Persian]
- Ibn Manzoor, J. M. M.** (1290 AD). *Lesan-ol Arab*, Lebanon: Dar Al-Nawader. [In Arabic]
- Mahmoud, F. H.** (2000). *Arabic Linguistics*, translated by Seyed Hossein Seyedi, Tehran: Samat. [In Persian]
- Mokhtar Omar, A.** (2007). *Semantics*, translated by Hossein Seyedi, Mashhad: Ferdowsi University. [In Persian]
- Mazban, A. H.** (2019). *An Introduction to Semantics in Arabic*, Translated by Farshid Torkashvand, Tehran: Samat. [In Persian]
- Najarian, H.** (2005). Investigating the Relationship of Some of the Important and Related Prerequisites with Academic Disability and Related Selected Outcomes in freshman year male students of Ahvaz high schools, *Journal of Educational Sciences and Psychology*, No. 3, Fall Course, pp. 77-100. [In Persian]
- Navabi Ghamsari, A.** (2006). Master's thesis titled "Analysis of Persian Writing Mistakes of Arab Students". Allameh Tabatabaee University. [In Persian]
- Navabzade Shafiee, S.** (2014). Investigating the semantic and practical revolution of the French word loan in Persian, *Journal of language of science*, No.3, pp.107-128. [In Persian]
- Sadeghi, A. A.** (2012). The effect of Arabic language on Persian phonetic sounds; Report of the Academy of Persian Language and Literature, Tehran. [In Persian]
- Safavi, K.** (1995). Borrowed words in Persian; *Letter of Culture*, No. 19, (pp. 96-111) [In Persian]
- Safavi, K.** (2008), *An Introduction to Semantics*, Tehran: Soore Mehr Publications [In Persian]
- Terrace, RL.** (2003). *Language Evoultion*, Translated by Arsalan Golfam, Tehran: University of Tehran. [In Persian]
- Vafaie, A. A. & Qasem Mohammad, F.** (2015). Semantic Transformation and Arabic Words in Kelileh and Damneh, *Two Quarterly Journal of Comparative Literature Research*, Volume 3, Issue 1 (Consecutive 5), pp. 223-246. [In Persian]